

Kooperation – en ideologi som motverkar sina egna syften

År 1895 etablerade ett antal huvudsakligen europeiska konsumentkooperativa rörelser en paraplyorganisation, Internationella Kooperativa Alliansen. Organisationen har efter hand tagit sig an alla slags kooperativa former och blivit helt global. Dess medlemskår består idag av cirka 320 huvudorganisationer i drygt 110 länder. Inom dessa huvudorganisationer finns omkring tre miljoner primärföreningar, vilka tillsammans har en miljard medlemmar på gräsrotsnivå. IKA sägs vara världens största icke-statliga organisation (non-governmental organization, NGO).

LANTBRUKSKOOPERATIONEN UTANFÖR

Enligt IKA:s hemsida består de svenska medlemmarna av HSB, Riksbyggen, Folksam, Kooperativa Förbundet och Coompanion. Däremot finns inte den svenska lantbrukskooperationen med på listan. Ett medlemskap i IKA bidrar ju inte till någon ekonomisk fördel, utan kan bara motiveras med solidaritet, tradition och liknande ideologiska skäl, förutom att vissa befattningshavare ibland får en betald resa till en spännande kongressort.

IKA har under hela sin verksamhetstid arbetat med så kallade kooperativa principer. Det är regler som medlemsföreningarna rekommenderas att följa, även om det inte finns krav på efterlevnad. Exempelvis accepterade IKA de sovjetiska kolchoserna såsom medlemmar innan Sovjetunionen bröt ihop. IKA:s kooperativa principer har dock stor betydelse såtillvida att de påverkar lagstiftningen om kooperativt företagande i många länder, historiskt sett också den svenska föreningslagen.

SVÅRT TILLÄMPA

IKA:s kooperativa principer har sina rötter i den tidiga kooperativa föreningen i engelska Rochdale på 1840-talet. Principerna har dock formulerats om många gånger, vilket tyder på reglernas relativa karaktär. Den senaste uppsättningen är från år 1995, alltså när IKA:s medlemskår var världsomspännande och mycket heterogen. Då var det hårda förhandlingar mellan starkt olikartade ideologiska inriktningar. Därmed är sagt att IKA:s kooperativa principer inte svarar till någon ekonomisk teoribildning och inte passar för alla ekonomiska förutsättningar.

Om IKA:s kooperativa principer tillämpas strikt i dagens konkurrensutsatta ekonomier skulle problem uppstå, till exempel vad gäller föreningarnas kapitalanskaffning. Kollektivt ägande passar inte individualistiska medlemmar, eftersom de har incitament att vara gratispassagerare. Individualistiska medlemmar vill ha avkastning på sina investeringar, även om föreningens uppgift är att främja hela medlemskårens intressen. Kollektiv finansiering är svår att kombinera med uppfattningen att en förenings kapital är ett verktyg för att uppnå sociala mål.

INSTABIL KAPITALBAS

Vidare innebär principen om ”frivilligt och öppet medlemskap” att kapitalbasen är instabil, vilket inte uppskattas av långivare. Denna princip kan också tillämpas så att en förening inte kan behålla de mest effektiva bönderna såsom medlemmar. Under vissa förutsättningar kan principen om ”demokratisk medlemskontroll” innebära att medlemmar som bidrar med mycket kapital kan känna sig förfördelade. Principen om ”medlems ekonomiskt deltagande” indikerar att medlemmarnas ekonomiska bidrag får begränsad ersättning, om någon alls. Principen om ”autonomi och oberoende” innebär att externt finansiellt kapital skulle hämma medlemskontroll.

Principen ”samarbete mellan kooperativa företag” kan motiveras endast då det gäller lokala föreningar, som är medlemmar i en andragsförening, men principen duger inte för de många stora föreningarna. Om de ska samarbeta med varandra, bryter de mot konkurrensrättens klausuler som förbjuder samhällsekonomiskt skadliga karteller.

EGNA FÖRUTSÄTTNINGAR

IKA har en princip om ”samhällshänsyn”, som innebär hållbarhet. Emellertid kan begreppet hållbarhet tolkas på vitt skilda sätt. Begreppet lanserades i Brundtlandkommissionens rapport år 1987 och då angavs att det omfattar tre komponenter som inte är förenliga, nämligen ekonomisk, social och ekologisk hållbarhet. Det får inte bli så att en föreningsledning har en annan hållbarhetstolkning än den som medlemmarna och andra intressenter sympatiserar med. Det blir en svag marknadsanpassning.

Om man hårdrar situationen, kan IKA:s kooperativa principer ha en viss skuld till att många kooperativa föreningar i västvärlden har gått omkull. Föreningarna har hållit alltför hårt fast vid IKA:s principer. De har varit influerade av den ideologi som principerna bygger på. De föreningar som överlevt och klarat sig bra, är de som har tummat på dessa regler och övergett den riktigt kollektivistiska kooperativa formen.

Det bästa är att föreningar organiserar sig på basis av sina egna förutsättningar. Det är generell problematiskt med dogmatiska ställningstaganden såsom IKA:s kooperativa principer. Den svenska lantbrukskooperationen ska absolut inte ha något med IKA att göra.

Vill du
läsa mer:
www.ica.coop/en

Jerker Nilsson,
Institutionen för ekonomi, SLU Uppsala